

Bleiburg kao kulturna trauma

Kudra Beroš, Viktorija

Source / Izvornik: **Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, 2020, 50, 128 - 142**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15378/1848-9540.2020.43.05>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:287183>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

BLEIBURG KAO KULTURNA TRAUMA

Viktorija Kudra Beroš

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Od osamostaljenja Hrvatske hrvatsko je društvo antagonizirano oko pitanja jugoslavenske prošlosti. Točka prijepora oko koje je društvo podijeljeno u dva gotovo nepomirljiva tabora odnosi se na interpretaciju događaja nakon Drugog svjetskog rata i masovne likvidacije pripadnika poražene vojske Nezavisne Države Hrvatske koja je započela njihovom predajom kod Bleiburga u Austriji, poznatih kao *bleiburška tragedija*. Te su likvidacije u Jugoslaviji pod vlašću Komunističke partije bile svojevrsan tabu, ali ih je hrvatska antijugoslavenska emigracija, povezujući ih s gubitkom "domovine" iz pozicije egzila, konstruirala kao kulturnu traumu. Ovaj rad usredotočen je na analizu narativizacije bleiburške tragedije kojom se proizvode emocije, konstruira ideološka fantazma te stvaraju značenja tih poslijeratnih događaja kao točke zajedničkog sjećanja hrvatske političke emigracije. Analiza se temelji na člancima koji se bave tom tematikom u časopisu *Hrvatska revija* u vrijeme kada ona izlazi u Argentini. Također se propituje način na koji tako strukturirana kulturna trauma, ušavši u hrvatski javni prostor revizijom zajedničkih sjećanja, antagonizira društveno polje.

Ključne riječi: bleiburška tragedija, kulturna trauma, emocije, ideološka fantazma, *Hrvatska revija*

Raspad Jugoslavije 1990-ih godina i osamostaljenje federativnih republika koje su je sačinjavale, pa tako i Hrvatske, u ratnim uvjetima odvijali su se i u okviru promjena političkih konteksta i simboličkih sustava (socijalizam – kapitalizam i totalitarizam – demokracija). U okviru tih promjena rekonstruira se i hrvatski nacionalni identitet posebno u odnosu na sjećanje kao pripadanje zajedničkoj povijesti koje čini primarno područje identitetske tvorbe (Fortier 2000: 157). Slijedeći Laclau i Mouffe (1985) koji naglašavaju dimenziju procesnosti i relacijskog karaktera identiteta kao rezultata prakse artikulacije i isključivanja, što svaki identitet čini nekompletnim i otvorenim za pregovaranje, a na tragu teorije diskursa, promjene političkih konteksta sagledavam kao antagonističke čvorišne točke kojima se pokušavaju fiksirati razna značenja. Laclau i Mouffe ističu kako se svako društvo temelji na različitim logikama ekvivalencije i razlike te kako je logika ekvivalencije simplifikacija političkog prostora, a logika razlike ukazuje na njegovu kompleksnost i višeznačnost (ibid.: 130). Sustav ekvivalencije ukazuje na zajednički temelj na kojem se grade razlike u društvu i stvara efekt granice, te bi kroz njega društvo u krajnjoj točki bilo podijeljeno u dva suprotstavljena tabora. Sustav razlika rastvara postojeći lanac ekvivalencije dovodeći do mogućih antagonističkih dislokacija u društvu što za posljedicu ima

novu društvenu konstrukciju koja želi zatvoriti procjep uzrokovan društvenim antagonizmom. U tom smislu Laclau i Mouffe vide društveni antagonizam kao nešto što podriva iznutra ideju cjelovitosti društva (ibid.: 122), nešto što ukazuje na nekompletnost zbilje i onemogućava stvaranje cjelovitog identiteta (Božić-Vrbančić 2018: 20–21). Za Laclaua i Mouffe (1985: 112) diskurzivne čvorišne točke nastaju kao pokušaji antagonističkih diskursa da fiksiraju značenja u društvu, omogućavajući pritom razne identifikacije. Stavrakakis (2005) naglašava kako je identifikacija kao proces uvijek vezana uz afektivnu dimenziju jer simbolička razina identifikacije nije dovoljna za održavanje ideje zajednice. Afektivnu dimenziju procesa identifikacije, fokusirajući se na emocionalnost teksta, razmatra Sara Ahmed postavljajući pitanje: “Što emocije čine?”, odnosno na koji način “djelovanjem kroz znakove i na tijela materijaliziraju površinu i granice” u odnosu spram “drugih” (Ahmed 2004: 191). U tom kontekstu i reprezentacija, odnosno narativizacija¹ traumatskog događaja kao kulturne traume (Alexander 2004a) izvodi i proizvodi emocije koje strukturiraju tu afektivnu dimenziju procesa identifikacije.

Slom Jugoslavije i osamostaljenje Hrvatske u ratnim okolnostima izazvali su cijeli niz antagonističkih odnosa u hrvatskom društvu koji između ostalog uključuju razna iščitavanja prošlosti. Jedan od antagonizama vidljiv je i u dislokaciji onog što se u Jugoslaviji predstavljalo kao temelj jugoslavenskog društva, a to je narodnooslobodilačka borba koja je bila doprinos Jugoslavije pobjedi Saveznika u Drugom svjetskom ratu. Točka prijepora odnosi se na interpretaciju događaja kod Bleiburga (gradića u Austriji) nakon 15. svibnja 1945. godine kada su se pripadnicima narodnooslobodilačkog pokreta predali pripadnici poražene vojske Nezavisne Države Hrvatske (NDH). S poraženom vojskom u zbjegu su bili i civili, a na putu prema jugoslavenskim logorima mnogi zarobljenici su likvidirani (Goldstein 2008: 364–365).

U poslijeratnoj Jugoslaviji ta su događanja postala gotovo svojevrsan tabu u javnom prostoru pod vlašću Komunističke partije. O tim događanjima nije se javno polemiziralo, ali su zato u hrvatskoj antijugoslavenskoj emigraciji, posebno politički angažiranoj hrvatskoj emigraciji nakon Drugog svjetskog rata koju su činili uglavnom dužnosnici NDH i pripadnici Hrvatskih oružanih snaga (HOS-a) i njihove obitelji, ta događanja konstruirana kao točka zajedničkih sjećanja i povijesti, kao važan dio njihova identiteta.

U ovom radu fokus je na analizi narativizacije i stvaranja značenja tih događanja nakon Drugog svjetskog rata kao točke zajedničkog sjećanja i povijesti hrvatske političke emigracije u časopisu *Hrvatska revija* koji jedno vrijeme izlazi u Argentini. *Hrvatska revija* časopis je Matice hrvatske koji počinje izlaziti 1928. i izlazi sve od 1945. godine. Časopis ponovo pokreću Antun Bonafačić i Vinko Nikolić 1951. godine u Buenos Airesu, kao tromjesečnik kulturno-književne tematike s ciljem

¹ Definirajući diskurs kao sredstvo stvaranja značenja White (1987) narativ sagledava kao diskurzivnu formu koja ima ideološku funkciju. Uz narativ veže i pitanje politike te naglašava kako “interpretacija pretpostavlja politiku kao jedan od uvjeta svoje mogućnosti kao društvene aktivnosti”, dok je politika interpretacije, kad je motivirana politikom, odnosno političkim vrijednostima ili ideologijom (interpretacija politike), jasno uočljiva, dotle kada je povezana s praksama koje nisu otvoreno političke, tj. kada se provodi kao “potraga za istinom ili prirodom stvari” (različitim znanjima – znanostima, a posebno vezanim uz povijest) nije jasno uočljiva (White 1987: 58–59).

okupljanja šire hrvatske emigracije i jasnim političkim programom vezanim uz obnovu hrvatske nezavisnosti. U Buenos Airesu izlazi do 1966. godine kada zajedno s glavnim urednikom Vinkom Nikolićem seli u Europu (Pariz, München, Barcelona). Do 1990. godine objavljuje se u inozemstvu da bi nakon toga ponovo izlazio pod okriljem Matice hrvatske. *Hrvatska revija* smatra se najutjecajnijom tiskovinom političke emigracije,² a u ovom radu fokus je samo na tekstovima, u razdoblju njezina objavljivanja u Argentini (1951. – 1966.), kojima se narativizacijom memorijaliziraju događanja na Bleiburgu te na taj način stvara komemorativna praksa. Odabrani tekstovi objavljeni su na obljetnice događaja kao podsjetnik i održavanje sjećanja. Taj sam časopis izabrala kako bih što bolje razumjela konstruiranje i rekonstruiranje narativa o domu i domovini političke emigracije, te sjećanja na Bleiburg, ali i njihove učinke na suvremene debate o domu i domovini te nacionalnom identitetu i sjećanju na Bleiburg u Republici Hrvatskoj. Odabrani i u radu navedeni tekstovi mogu se smatrati svojevrsnim prototipovima narativa o Bleiburgu koji će nakon raspada Jugoslavije ući u hrvatski javni diskurs korespondirajući s viktimološkim narativom u političkom prostoru nakon raspada Jugoslavije te tijekom i nakon Domovinskog rata (Hrvati i Hrvatska kao žrtve velikosrpske agresije, Jugoslavije, komunizma ...). O Bleiburgu se danas uglavnom govori u kontekstu “tragedije hrvatskog naroda”,³ održava se godišnja komemoracija za žrtve pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, a u javnom i političkom prostoru prijepori se vode oko pitanja što se komemorira na Bleiburškom polju (propast Nezavisne Države Hrvatske ili žrtve partizanske odmazde), tko su bleiburške žrtve (nevine žrtve i borci za hrvatsku nezavisnost ili nacistički kolaboracionisti ustaše i ratni zločinci), treba li Hrvatski sabor biti pokrovitelj komemoracije ili ne, je li Bleiburg rehabilitacija ustaštva i fašizma te koje je značenje Bleiburga u kontekstu “zajedničke” socijalističke jugoslavenske prošlosti i povijesti.

² Podnaslov *Hrvatske revije* je *kulturno-književni tromjesečnik*. Stalnu rubriku činio je kulturni pregled s kraćim člancima iz područja književnosti, likovne umjetnosti, kazališta i glazbe (osvrtni na izašle knjige, predstave i ostala kulturna događanja). Objavljuju se, također, povijesni prilozi, poezija i kraća proza, memoarski eseji te likovni prilozi. Međutim, politički su osvrtni (protujugoslavenski i protukomunistički osvrtni, rasprave o karakteru i značenju NDH, pogledi na ulogu i pozicioniranje emigracije, Hrvatske i Jugoslavije u svijetu ...) ipak činili najveći broj priloga. Sami urednici u prvom broju u Pozivu na suradnju *Reviju* predstavljaju kao nestranački, nezavisan i demokratski časopis ukupne emigracije u službi borbe za hrvatsku samostalnost.

³ Nakon ovogodišnjeg obilježavanja 75. obljetnice događanja na Bleiburgu 16. i 17. svibnja internetski portali (jutarnji.hr, vecernji.hr, dnevno.hr, tportal.hr, nacionalno.hr i dr.) prenijeli su izjavu i komentar akademika Zvonka Kusića, posebnog savjetnika Vlade Republike Hrvatske za društvena pitanja, u kojoj je Bleiburg označen kao “jedna od najvećih tragedija u povijesti Hrvata” (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/zvonko-kusic-bleiburg-je-jedna-od-najvecih-tragedija-u-povijesti-hrvatskog-naroda-10315738>; <https://www.vecernji.hr/vijesti/kusic-bleiburg-je-jedna-od-najvecih-tragedija-u-povijesti-hrvatskog-naroda-1402877>; <https://www.dnevno.hr/vijesti/to-je-slucaj-kada-su-pobjednici-glorificirali-pobjedu-a-grobovi-porazenih-se-nisu-ni-obiljezavali-1469325/>; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/kusic-bleiburg-je-jedna-od-najvecih-tragedija-u-povijesti-hrvatskog-naroda-20200516>; <https://www.nacionalno.hr/kusic-bleiburg-je-jedna-od-najvecih-tragedija-u-povijesti-hrvatskog-naroda/>, pristup 14. 9. 2020.). Isto tako, na portalima (tportal.hr, narod.hr, slobodnadalmacija.hr, 24sata.hr i dr.) je prenesena i izjava biskupa Košića kako je “Bleiburg simbol najvećeg stradanja Hrvata u povijesti” (<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/biskup-kosic-bleiburg-je-simbol-najveceg-stradanja-hrvata-u-povijesti-20200516>; <https://narod.hr/kultura/foto-biskup-kosic-bleiburg-je-simbol-najveceg-stradanja-hrvata-u-povijesti-pocetak-smaknuca-stotina-tisuca-hrvata>; <https://slobodnadalmacija.hr/tag/biskup-vlado-kosic-bleiburg-sisak>; <https://www.24sata.hr/news/kosic-bleiburg-simbol-najveceg-stradanja-hrvata-u-povijesti-693549>, pristup 14. 9. 2020.).

Bleiburg – kulturna trauma, patnja i bol

Kulturnu traumu ne čini sam događaj, već se ona strukturira kroz reprezentaciju. Niz točaka gubitaka povezano je u traumatski događaj koji se strukturira kao kulturna trauma hrvatske političke emigracije i simbolički označava kao “Bleiburg – hrvatska tragedija”. Trauma “je rezultat akutne nelagodnosti koja ulazi u jezgru kolektivnog osjećaja vlastitog identiteta” (Alexander 2004a: 10). Traumatski događaji koji se strukturiraju kao kulturna trauma povezuju različite točke gubitaka: gubitak rata i predaju, gubitak doma i domovine (NDH) koji dovodi do egzila, gubitak društvene pozicije te osobne gubitke pretrpljene u ratu i po njegovu završetku. Trauma “predstavlja puknuće u mreži značenja, slom poretka i kontinuiteta – mračnu i nedokučivu granicu koja pruža okvir konstrukcije smislene povijesti, ali nema značenje po sebi” (Giesen 2004: 113). Ona predstavlja ono što Giesen vidi kao “konstitucionalni procjep između prošlosti i sadašnjosti” (ibid.: 123). Uspostavljanje nove mreže značenja konstrukcije identiteta uključuje tako konstrukciju Bleiburga kao kulturnu traumu, odnosno dio zajedničke prošlosti i identiteta u kojoj je i sam egzil fetišiziran kao gubitak pripadanja (Said 2000: 183). Jansen (2002: 78) ističe kako narativi prošlosti igraju važnu ulogu u pozicioniranju, a nacionalna se sjećanja u relaciji spram događaja (re)konstruiraju selektivno, neodređeno i kroz amneziju. Ta su sjećanja, kojima se stvaraju značenja u sadašnjosti, ovisna o konstelacijama moći unutar društva i dominantnim diskursima na kojima počiva kolektivna identifikacija. Upravo se pozicioniranje i selektivnost ogledaju u strukturiranju i stvaranju značenja Bleiburga. Tako konstrukcija zajedničkih sjećanja i povijesti socijalističke Jugoslavije (1945. – 1991.) briše iz kolektivne memorije masovne likvidacije poraženih neprijatelja (Drugih) fokusirajući se na sjećanja žrtava ustaških zločina (“mi”) koji predstavljaju traumatski događaj te pobjedu nad fašizmom kao dio zajedničke povijesti. S druge strane, hrvatska poslijeratna emigracija isključuje iz svoje kolektivne memorije kontekst nastanka NDH i kontekst Drugog svjetskog rata stvarajući “subalterna sjećanja” (usp. Jansen 2002: 77) kao žrtve komunizma i jugoslavenstva pri čemu Bleiburg postaje kulturna trauma te kao takva i privilegirana diskurzivna čvorišna točka ili prošivni bod nacionalnog identiteta hrvatske političke poslijeratne emigracije.

Medju hrvatskim mučenicima do Neba strši i vapi gomila hrvatskih lješeva, nad kojom krvari natpis: “Bleiburg”. [...] Jezovita je činjenica, da je nakon pada Hrvatske pod vlast srbo-komunista, nakon što je godine 1945. potlačen hrvatski narod, na najgrozniji način pobijeno oko 150 tisuća Hrvata. [...] Mučenici su naši svojim suzama, i svojim znojem, i svojom krvlju obilježili putove našeg najvećeg poraza, zatrpali sve jarke i provalije, naselili sva groblja, kud god je prošla ova jezovita “kolona smrti” na svom užasnom hodu i ulasku u Grobnicu Hrvatske. [...] Naši su junaci odvedeni na klaonicu prevareni, smućene su im pameti i srca u jednom nevidjenom rasulu, metežu i panici, pa su kao janjci prolazili ispred svojih krvnika i pred njih polagali pobjedničko oružje iz tolikih bitaka, da onda goloruki budu odvedeni na klaonicu, kakve ni jedan narod nije doživio. (“Stranče...” 1955: 7–8)

Mi smo rodoljubi kojima je nasilno otet objekt njihove najveće ljubavi; ukradeno blago, koje daje vrijednost, ljepotu i smisao životu, Domovina jedina, i stoga smo trajno i neutješno nesretni. [...] I tako se “trješava” problem jedne nesretne emigracije, koje je sav grijeh, što je beskrajno ljubila svoju Hrvatsku, a koju okrutno izgubi, da patnjom naplati svoju bol. [...] Gospodin će svoje čudo nad Hrvatskom izvršiti u suradnji s hrvatskim narodom. U ognju patnje i progonstva očišćen od svih zabluda prošlosti, kojih je, nažalost, nosilac bila naša inteligencija, hrvatski narod spreman za ovo Božje čudo, i on će se u prikladnom trenutku svojom sviješću i snagom založiti, da postane dostojan Božje pomoći, koji pomaže onome, koji se sam pomogne. [...] Oni su – mislimo, naravno, na grlate predvodnike –, naprotiv, oni, koji su se pridružili tudjincima, zavojevачima, Rusima i Srbima, koji su zarobili našu Hrvatsku, i to onda zovu oslobođenjem. [...] tada će se jugoslavenski tirani i čitav svijet uvjeriti, da hrvatski narod jednodušno odbacuje Jugoslaviju u svakom obliku, kraljevsku i komunističku, i traži nezavisnost i slobodu u svojoj demokratskoj državi. [...] Trinaest izgubljenih proljeća: trinaest mrtvih godina nakon Velike Tragedije. [...] *U prognaničkim patnjama svaki Hrvat, kakvom god smrću umire, umire kao narodni mučenik.* (Nikolić 1958: 99–101, kurziv u originalu)

Bleiburg je najteže biološko osakaćenje hrvatskoga naroda od dolaska na Jadran do danas. Od svih mačeva koji su nas kroz stoljeća kljaštrili, kršili, kresali i sjekli, bleiburški mač je jednim mahom grozno osakatio hrvatsko narodno stablo. [...] Bleiburg je najveće oslabljenje hrvatskih duhovnih snaga. Na Kravskom polju u dva sata sasječeno je 10.000 hrvatskih plemića. Bleiburške jame progutale su u nekoliko dana desetak tisuća novih hrvatskih plemića: svijesne, idealne, borbene i na žrtvu spremne hrvatske mladosti. Pokošen je naraštaj, od kojega, nikada, ne bi boljega u hrvatskoj povijesti. [...] U svibnju god. 1945. Hrvati su povedeni u maglu, i hrvatska je riječ umukla u preklanim grlima. [...] Bleiburški pokolj je pravi genocidij. Cilj mu je bio hrvatski narod toliko osakatiti, da zemlju Hrvata, Hrvatsku, sigurno i trajno prisvoji drugi, tudji narod. (Bareza 1960: 33–42, kurziv u originalu)

Kao što je vidljivo iz prethodnih citata o Bleiburgu iz *Hrvatske revije*, narativizacija traumatskog događaja koji se strukturira kao kulturna trauma hrvatske političke emigracije artikulira se dominantnim viktimoškim narativom i narativom doma i domovine. Takvom se narativizacijom bleiburška tragedija u emigrantskom imaginariju konstruira kao mit i dominantna točka sjećanja diskurzivnim pomakom na globalnoj razini iz antifašističkog u hladnoratovski diskurs i opoziciju s uspostavljanjem polja ekvivalencije kapitalizam/demokracija u razlici spram komunizma/diktature. S druge strane, jugoslavenski je socijalizam hladnoratovski binarizam strukturirao u korelaciji s antifašističkim diskursom kroz opozicije komunizam/antifašizam – kapitalizam/fašizam s konstrukcijom uspostavljenog kontinuiteta prošlosti (Drugog svjetskog rata) i sadašnjosti konstruirajući političku emigraciju kao Drugog, kao neprijatelja (koji je ugrožavao te i dalje ugrožava “nas”).

Narativizacija bleiburške tragedije u *Hrvatskoj reviji* može se analizirati i s afektivne, tj. emocionalne strane. Ahmed (2004: 12–13) ističe kako se može govoriti o emocionalnosti teksta utoliko što tekst imenuje ili izvodi kroz različite govorne figure (najčešće metaforu i metonimiju) različite emocije, odnosno proizvodi različite učinke te istovremeno konstruira subjekt i objekt emocija. Na umu treba imati i to kako se narativom kao formom reprezentacije koja nosi afektivni potencijal u sebi, a onda i interpretacije koja ima performativni karakter (interpretacija je uvijek vezana uz prethodne interpretacije) uspostavlja relacija individualnog i kolektivnog što otvara prostor politizacije emocija (ibid.: 171). Narativizacija bleiburške tragedije nije samo nositelj velikog afektivnog potencijala koji je važan u procesu identifikacije već je i nositelj moralizirajućeg impulsa ili moralne komponente koja je prisutna u narativizaciji, kako naglašava White (1987: 24). Emocionalnost je, kako ističe Ahmed (2004: 4), “ovisna o relacijama moći koje obdaruju ‘drugog’ značenjem i vrijednošću”, a taj je učinak emocionalnosti pojačan upravo moralizirajućim impulsom. Emocije koje proizvode ovi tekstovi kroz narativizaciju traumatskog događaja prije svega su emocije patnje, boli i povrede (*nasilno otimanje, krađa, oganj patnje, progonstvo, smrt, kljaštrenje, kresanje, sjećanje, klanje...*) kojima se konstruira subjektivna pozicija žrtve. Esencijalizacijom i upisivanjem biološkog karaktera u etničnost, odnosno nacionalni identitet (*biološko osakaćenje hrvatskog naroda, hrvatsko narodno stablo, Bleiburški pokolj je pravi genocidij...*) homogenizira se kolektivni subjekt (*osakaćenje hrvatskog naroda, Grobnica Hrvatske*) i konstruira kao jedinstveni entitet. Žrtva (“mi”) tako istovremeno postaje objekt povrede, ali i subjekt patnje. Emocije su, kako ističe Ahmed (2004: 10), važne za kreiranje kolektivnog tijela jer stvaraju “učinak površine i granice koje omogućavaju razlikovanje unutarnjeg i vanjskog”. Tako povreda, putem proizvedenih emocija, povezuje zajednicu i stvara njezinu granicu. Nacija “mi” postaje “žrtva” (metonimijama, npr. *“kolona smrti”, mučenici*). “Drugi” je uspostavljenim lancem ekvivalencije (*srbo-komunisti, Srbi, jugoslavenski tirani, tuđi narod, tuđinci, zavojevači, Rusi, komunisti...*) konstruiran kao izvor patnje i boli (metaforama, npr. *Grobnica Hrvatske, bleiburški mač*). “Drugi” je taj koji ugrožava i time je negativno označen čime je žrtva (“mi”) pozitivno označena. Moralna komponenta narativizacije, koja je strukturirana pozitivnim označavanjem “nas” i negativnim označavanjem Drugog, pojačana je korelacijom s kršćanskim diskursom te povezuje “nas” s Dobrom, a Drugoga sa Zlom. Time se ne konstruira samo subjektivna pozicija žrtve već i pozicija “nevine žrtve” isključujući u potpunosti kontekst događaja; esencijalizirajući taj odnos i omogućavajući fetišizaciju tako konstruirane subjektivne pozicije. Prisvajanje Dobra i upisivanje Zla u Drugog omogućava održavanje čiste granice između “nas” i Drugog. Takvo upisivanje Dobra (“mi”) i Zla (“oni”) unutar prostora političkog Mouffe (2005: 58) naziva moralizmom (za razliku od moralnosti). Moralizam antagonizira društveno polje i proizvodi moralnog neprijatelja. U potrebi očuvanja vrijednosti Dobra, kako ističe Mouffe (ibid.), otvara se prostor opravdanja iskorjenjivanja moralnog neprijatelja (u radikalnom slučaju i fizički). Taj moralizam podržan je proizvodnjom emocija straha, strepnje i mržnje u čijem proizvođenju i izvođenju sudjeluju emocije patnje, boli i povrede. Strah kao emocija igra važnu ulogu

gu u transferu i fetišizaciji emocija jer uključuje relaciju bliskosti s objektom straha (uključuje stereotipizaciju te ponavljanje i fiksiranje stereotipa kao i strukturiranje ideološke fantazije), a s druge strane taj je objekt straha vezan uz asocijacije prošlosti (Ahmed 2004: 63), odnosno kako Ahmed (ibid.: 62) ističe, objekt straha je “posredovan tragovima sjećanja” što uključuje temporalnu dimenziju, odnosno transferiranje iz prošlosti u sadašnjost te iz sadašnjosti u budućnost. Ahmed (ibid.: 72) naglašava da “jezik straha uključuje intenzifikaciju ‘prijetnje’ što ima učinak razlikovanja između onih kojima se prijeti i onih koji prijete” te povezuje i ujedinjuje u kolektiv individualne subjekte stvarajući tijelo protivno Drugom. Objekt straha u sadašnjosti anticipira bol u budućnosti (ibid.: 65). No strah i strepnja nemaju samo kohezivno svojstvo stvaranja tijela, odnosno utvrđivanja granica tijela. Strah i strepnja ulaze u prostor načina odnošenja prema Drugome (koji ugrožava) kao objektu. Ahmed (ibid.: 74) ističe kako “iskustva straha počinju živjeti kao patriotske deklaracije ljubavi” usmjeravajući se na uspostavljene društvene vrijednosti (*emigracije [koja] je beskrajno ljubila svoju Hrvatsku*). Emocija mržnje se uglavnom eksplicitno ne iskazuje, jer je negativno vrednovana emocija, već se negativnim označavanjem Drugog implicira. Mržnja kao emocija (negativno vezivanje) koja povezuje kolektivno tijelo oblikuje se spram objekta mržnje (pridodavanje vrijednosti – negativan Drugi) kao obrana od povrede (Ahmed 2004: 42) te strahom od povrede, ponovo spaja “nas ugrožene” pozitivnim afektivnim vezivanjem, to jest reprezentira se kao ljubavljiva povezan kolektivni subjekt (*Mi smo rodoljubi kojima je nasilno otet objekt njihove najveće ljubavi; ukradeno blago, koje daje vrijednost, ljepotu i smisao životu, Domovina jedina...*) pozitivno određen upravo tom ljubavlju. Tako ljubav postaje vlasništvo (prisvajanje) određene vrste subjekta (ibid.: 123) kao i pozitivna vrijednost koju ona nosi. Upravo ljubav prema objektu ljubavi (*naciji i Domovini*) koji je ugrožen blizinom Drugoga opravdava mržnju. “Mržnja djeluje pružajući ‘dokaz’ antagonizmu na kojem djeluje” (ibid.: 52).

Emocije su, kako Ahmed (2004) ističe, kontingentne (nemaju nužne veze s objektom), pomične (“kližu”) i orijentirane prema objektu (“ljepljivost”) što omogućava njihovo odvajanje od izvora i uzroka nastanka, njihovu sedimentaciju i fetišizaciju te transfer kroz prostor i vrijeme. Repetitivnošću narativa o patnji, boli i povredi odnosno stalnim (re)kreiranjem, proizvođenjem i izvođenjem (performativnost) emocije se sedimentiraju. Repetitivnost i sedimentacija emocija fetišiziraju povredu, odnosno pretvaraju je u identifikacijsku oznaku kolektivnog subjekta odvajajući je od njezina historijskog uvjeta, kako ističe Ahmed (ibid.: 32). Fetišizirana povreda odvojena od uzroka i izvora (u ovom slučaju povijesnog konteksta Drugog svjetskog rata) transferira se kroz vrijeme i prostor kao identifikacijska oznaka. Njezino stalno (re)kreiranje omogućava sinkronijski (individualno – kolektivno – individualno) i dijakronijski (kroz vrijeme) transfer. Dijakronijski transfer, odnosno transfer kroz vrijeme i sedimentacija emocija ojačavaju se ritualizacijom kroz repetitivne komemoracijske, u ovom slučaju narativne prakse sjećanja na sam traumatski događaj.

Bleiburg i fantazija o konstitutivnom nasilju

Arborističkom metaforom ukorjenjivanja u tlu (*hrvatsko narodno stablo*) esencijalizira se i naturalizira odnos nacije i države, odnosno pripadanje države (*Domovine*) naciji. Konstrukcija kolektivnog subjekta kao jedinstvenog entiteta ojačana je korištenjem te arborističke metafore kojom se povezuje tlo i ljude i kojom je naglašen teritorijalizirani koncept identiteta koji tu vezu, kako ističe Malkki (1996: 441), konstruira kao metafizičku i moralnu vrijednost te ujedno kao i duhovnu i moralnu potrebu i nužnost. Time se transferira i upisana vrijednost Dobra i u našu *Domovinu*. Narativom žrtve i patnje koji je karakterističan za kršćanski diskurs, te esencijalnim povezivanjem etniciteta s Dobrom, zapravo se upisuje i teološki karakter ne samo u etnicitet (*hrvatski narod spreman za ovo Božje čudo, narodni mučenik...*) već i u pripadajuću mu državu – *Domovinu* (*Gospodin će svoje čudo nad Hrvatskom izvršiti u suradnji s hrvatskim narodom*) što dodatno esencijalizira odnos nacije i države i uspostavlja s jedne strane odnos pripadanja, a s druge strane odnos prisvajanja. Tako politička emigracija sebe konstruira i kao *državotvorni* subjekt prisvajanjem nacionalne volje i “fantazije sebe kao ispunjenja nacionalističkog” (Hage 2000: 70), odnosno s pozicije nacionalnog pripadanja kroz nacionalističku praksu prisilno utjelovljuje Drugog kao onoga koji onemogućava (strano tijelo) i ugrožava doseganje objekta želje (države = nacije). Hage (ibid.: 66) ističe kako su “nacionalističke prakse uglavnom konstituirane nizom ideala i čežnji (‘kad bi’) koje označavaju razliku između onoga što jest i onoga što nacionalist vjeruje da bi trebalo biti”. Pokušaj prisvajanja nacionalne volje i zauzimanje pozicije prisilnog utjelovljivanja Drugog jest zauzimanje pozicije onoga što Hage naziva upravljačkim pripadanjem naciji (ibid.: 51). Upravljačko pripadanje nije formalna upravljačka pozicija, već hijerarhijsko pozicioniranje u kulturno-nacionalnoj strukturi političke moći koja se temelji na konceptu Bourdieuova (1997) kulturnog odnosno simboličkog kapitala kao formi nacionalnog kulturnog kapitala. Kroz tekstove u *Hrvatskoj reviji* uspostavljena je opozicija *Jugoslavija – Hrvatska*.⁴ Jugoslavija dokida i onemogućava *Domovinu* (Hrvatsku) kao objekt ljubavi i želje, ali i kao antropomorfizirani objekt kojemu se nanosi povreda (*zarobili našu Hrvatsku*). Uspostavljanjem ekvivalencije između nacije i države, nacija – država konstruirana je kao “utopijsko mjesto” koje dokida konstitutivno nasilje, nasilje koje Drugi vrši nad nama, a time i neprijatelja (Drugog) čije nasilje nacija – država trpi (usp. Bowman 2005: 122). Drugi je u fantazmi konstitutivnog nasilja, narativizaciji točke traume i proizvodnji subjektne pozicije žrtve, konstruiran kao nacionalni/državni neprijatelj, kao onaj koji ugrožava te nanosi bol i patnju naciji kao homogenom entitetu i koji “krade naš užitek”, državu – *Domovinu*.

⁴ Nerijetko je u emigrantskom imaginariju uspostavljena ekvivalencija između Hrvatske i NDH kao *Domovine*. Opozicija *Jugoslavija – NDH* (ali u distinkciji spram Socijalističke Republike Hrvatske) uspostavljena je i u jugoslavenskom imaginariju. NDH kao fetišizirani objekt proizvodnje straha i strepnje od ugroze i s njom povezana politička emigracija korišteni su u pokušaju homogenizacije jugoslavenskog društvenog polja ideološkom potkom bratstva i jedinstva.

Ratnih 1990-ih pri raspadu Jugoslavije uspostavljanjem lanaca ekvivalencije u konstrukciji Drugog (Jugoslavija, Jugoslaveni, Srbi, komunisti...) kulturna trauma političke emigracije pronalazi svoj put za pojavnost u javnom prostoru unutar strukturiranja fantazije konstitutivnog nasilja uspostavljanjem polja ekvivalencije. Tako fantazma konstitutivnog nasilja hrvatskog nacionalističkog imaginiranja povezuje različite točke povijesti lancem ekvivalencije, ne samo dajući kontinuitet naciji već i čineći citatni lanac povijesti nacije i konstitutivnog nasilja, pojačavajući njegov učinak, ojačavajući istovremeno konstrukciju subjektne pozicije nacije – države kao žrtve s pozitivnim vrednovanjem. Tako se povezuju represija Kraljevine Jugoslavije (koja se poistovjećuje sa Srbijom i velikosrpskom idejom) i represivni režim Komunističke partije Jugoslavije.⁵ NDH se konstruira kao objekt ukidanja nasilja Kraljevine Jugoslavije isključujući kontekst Drugog svjetskog rata kao što Republika Hrvatska postaje objekt ukidanja nasilja “komunističke Jugoslavije”. Takav uspostavljeni lanac ekvivalencije ne odaje samo dojam koherencije i kontinuiteta nacije već zamagljuje i isključuje kontingentni karakter sjećanja kojim se konstruira “naša zajednička povijest”. Fantazma konstitutivnog nasilja korelacijski je vezana uz fantazmu države kao *objekta želje* koji će ukidanjem nasilja i isključenjem Drugoga kao izvora nasilja omogućiti ispunjenje nacije i dosezanje sreće, a ta je fantazija ojačana naturalizacijom i esencijalizacijom odnosa nacije i države. Berlant (2011: 23) naglašava: “Kada govorimo o objektu želje, mi zapravo govorimo o klasteru obećanja koja želimo da netko ili nešto učini mogućim za nas.” U ovom slučaju *objekt želje = država* istovremeno otjelovljuje i omogućava homogenu naciju vjerovanjem da će upravo država ukidanjem konstitutivnog nasilja, a time i dokidanjem Drugog, kroz homogenost nacije donijeti sreću naciji, a onda i bolji život pojedincu. Žižek (2002: 58) ističe “da je vjerovanje, daleko od toga da predstavlja ‘intimno’, čisto mentalno stanje, uvijek materijalizirano u našoj stvarnoj društvenoj aktivnosti: vjerovanje podržava fantazmu koja upravlja društvenom realnošću”. Fantazija sreće homogene zajednice opredmećene u državi, kao fantazija kako će homogenost nacije = države ukinuti inherentni društveni disbalans (antagonizam) putem optimističnog povezivanja, na individualnoj razini trebala bi donijeti bolji život pojedincu. “Sreća je zamišljena kao društveno ljepilo, kao nešto što drži ljude zajedno” (Ahmed 2010: 121). Sreća (ujedno kao fantazija), koju objekt želje (država = nacija) uvjetuje, a koja dokida konstitutivno nasilje i Zlo Drugog sa svim negativnim vrijednostima, upisuje putem binarne opozicije u objekt želje pozitivne vrijednosti. Homogenizacijski učinak koji sreća kao objekt ljudske želje i putem objekta želje, koji je uvjetuje, ima na zajednicu pozitivno je vrijednosno određen. No na umu treba imati i to da je upravo “prepreka sreći [...] to što je dopušteno sreći da se održava kao obećanje dobrog života” (ibid.: 32).

Uspostavljeni lanac ekvivalencije u konstrukciji subjektne pozicije žrtve (“nas”) koja se procesima naturalizacije, esencijalizacije i pridijevanjem moralne komponente konstruira kao homogeni entitet omogućava ne samo pomičnost, klizanje i

⁵ Konstitutivno nasilje kojemu dokidanje osigurava Jugoslavija konstruirano je pak na nacionalističkim međusobnim nasiljima pojedinih naroda koji je sačinjavaju (v. i Bowman 2005).

“lijepljenje” emocija unutar lanaca već se putem tih emocija omogućava i homogeniziranje na uspostavljenom lancu ekvivalencije konstrukcije Drugog (koji nas ugrožava), odnosno izvora konstitutivnog nasilja (Kraljevina Jugoslavija = SFRJ = Srbija = Srbi = Jugoslaveni = komunisti...). Onoga tko negira ili ne pristaje na takvu identitetsku konstrukciju (usp. Bowman 1994: 145) pozicionira se metonimijskim pomicanjem te proizvođenjem i izvođenjem emocija na poziciju različitog od nas – Drugog (antihrvatskog = antidržavnog). Na taj se način izmješta i inherentni društveni disbalans ili antagonizam te se fantazmatski upisuje u Drugog.

Pnina Werbner (1998) ističe kako globalni mediji koristeći partikularno kao određenu društvenu dramu imaju utjecaj na proces “zamišljanja zajednice”, a posebno na dijasporu kao zajednicu. Globalni mediji partikularnost kao društvenu dramu transcendiraju preko granica partikularnosti gdje se njezina značenja generalizirajući prerađuju kroz neku lokalnu interpretaciju te ta prerađena, interpretirana značenja mogu biti poticaj djelovanja zajednice. Werbner ističe kako neke dijaspore bez obzira na orijentaciju djelovanja mogu prisvajati i imaginativno transformirati globalne drame u svoje moralne kategorije. Povezivanje s hladnoratovskim diskursom ukazuje na već rečeno prisvajanje i imaginativno transformiranje globalnih drama, transnacionalnih političkih, ekonomskih i kulturnih formi solidarnosti na koje ukazuje Werbner (ibid.) u moralne kategorije. Strah “Zapada” od komunizma i diskurzivni pomak od antifašističkog diskursa u hladnoratovski postaje okvir isključivanja i pomicanja konteksta u kojemu se konstruira identitet hrvatske političke emigracije, odnosno konstruiranja subjektne pozicije žrtve (hrvatske nacije – žrtve). U razdoblju socijalističke Jugoslavije hrvatska je politička emigracija antifašističkim diskursom označena kao ustaška (fašistička), odnosno kao supočinitelj nacističkih zločina i holokausta, koji je globalno uspostavljen kao označitelj nasilja i zla (usp. Alexander 2004b: 246), i kao takva označena kao Zli Drugi. No promjena dominantnog diskursa na globalnoj razini od antifašističkog diskursa, koji je sudjelovao u konstrukciji holokausta kao lebdećeg označitelja (ibid.), u hladnoratovski pokazuje kako lebdeći označitelj može utjecati na značenja i različita pozicioniranja. Tako hladnoratovski diskurs i diferencijacija koju je proizvodio (kapitalizam/demokracija – komunizam/diktatura) u konstrukciji Zlog Drugog i identiteta hrvatske političke emigracije koristi ono što Alexander (ibid.: 245–246) naziva analoškim premošćivanjem, odnosno metaforom premošćivanja kroz korištenje lebdećeg označitelja holokausta u konstrukciji nevine žrtve “nas” (*Bleiburški pokolj je pravi genocidij*) hrvatske političke emigracije ugrađujući u konstrukciju postholokaustnu moralnost proizašlu iz same traume holokausta (ibid.: 246) te strukturirajući tako sintagmu *hrvatski holokaust*⁶ u reprezentaciji kulturne traume.

⁶ Knjiga *Hrvatski holokaust: dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji* urednika Johna Prcele i Dražena Živića izlazi 2001. godine. To je zapravo prošireno izdanje knjige Johna Prcele *Operation Slaughterhouse* koja je prvotno objavljena 1970. godine u Philadelphiji.

Kulturna trauma kao antagonizam

Raspad Jugoslavije i rat u Hrvatskoj 1990-ih godina ne dovode samo do osamostaljenja Hrvatske već i do promjene političkog sustava,⁷ (re)konstrukcije identiteta i revizije zajedničkih sjećanja i povijesti. Hegemonijsku ideološku potku samoupravnog socijalizma, antifašizma i “bratstva i jedinstva” koja je do tada homogenizirala kolektivni subjekt ili bolje rečeno subjekt – kolektivitet kao “socijalističku naciju” (Young i Light 2001: 944) i “narode i narodnosti Jugoslavije”, zamijenila je *nacija*. Renata Salecl (1993: 78; 1996: 418) ističe kako su

izljevi nacionalizma u socijalističkim zemljama Istočne Europe reakcija na činjenicu kako je dugogodišnja vladavina (komunističke) partije, rasparavši tradicionalno tkanje društva, odbacila tradicionalne točke društvene identifikacije, pa se u pokušaju distanciranja od službenog ideološkog univerzuma, kao jedina pozitivna referentna točka, na raspolaganju našao nacionalni identitet. U novim borbama za ideološku hegemoniju nacionalnu identifikaciju koristile su kako opozicija tako i stare partijske snage.

Promjena političkog sustava tako dovodi do stvaranja nove mreže značenja i hegemonijske borbe oko (re)konstrukcije identiteta, odnosno zajedničkih sjećanja i povijesti (što je uključeno, a što isključeno) koji su, kako Alexander (2004a: 22) naglašava, duboko povezani sa sviješću o sebi u sadašnjosti. Ratna događanja 1990-ih ponovo označavaju hrvatsku naciju i Hrvatsku kao žrtvu te lancem ekvivalencije *Jugoslaviju, komuniste, Srbe, Jugoslavensku narodnu armiju (JNA)* kao Drugog, kao neprijatelja koji nas ugrožava s negativno upisanom vrijednošću strukturirajući ponovo fantaziju o konstitutivnom nasilju i fantaziju države kao objekta želje i doseganja sreće. U tom kontekstu revizijom zajedničkih sjećanja i (re)konstrukcijom nacionalnog narativa i narativa povijesti nacije u javni prostor ulazi narativ o *Bleiburgu kao hrvatskoj tragediji*. Revizija zajedničkih sjećanja uključila je na taj način i promjenu granica kolektivnog tijela jer je nacionalna identifikacija zauzela hegemonijsku poziciju. Kulturna trauma političke emigracije, do tada isključene iz nacionalnog tijela, ulazi u javni prostor kao točka antagonizma stvarajući ne samo prijepore o sjećanjima na zajedničku prošlost Jugoslavije i socijalizma već i o sjećanjima na dotad hegemonijsku interpretaciju “antifašističke borbe i trijumfalne pobjede nad fašizmom” kao dijela hrvatskog identiteta, polarizirajući društvo ponovo na “ustaše” i “partizane” sukobljene u Drugom svjetskom ratu.

Prvi prijepori javljaju se oko komemoracije na Bleiburškom polju kao ritualne prakse kojom se opredmećuje kulturna trauma i njezine institucionalizacije kroz političke prakse. Okupljanje na Bleiburškom polju kao komemorativnu praksu usta-

⁷ Sztompka (2004) razmatra društvenu promjenu kao kulturnu traumu koja je nastala raspadom socijalizma kao političkog i ekonomskog sustava u postsocijalističkim zemljama, no te traumatske promjene i utjecaj na društvo nisu tema ovoga rada iako su u međusobnoj korelaciji i interakciji.

novila je upravo politička emigracija osnovavši Počasni bleiburški vod⁸ i otkupivši dio Bleiburškog polja te podigavši spomen-ploču. Kontroverze oko pitanja što se na Bleiburgu komemorira vidljive su i iz promjena teksta spomenika. Tekst spomenika mijenjan je tri puta. Navodno austrijske vlasti nisu dozvolile da na spomeniku piše “pobijenoj hrvatskoj vojsci” te se uz posredovanje vlč. Vilima Cecelje prihvatilo kompromisno rješenje. Tako je prva verzija teksta glasila: “U čast i slavu poginuloj hrvatskoj vojsci, svibanj 1945” (tekst je pisan dvojezično, na hrvatskom i njemačkom jeziku). Druga verzija teksta glasila je: “U spomen na nedužne žrtve bleiburške tragedije Mai 1945” (2005.), treća je verzija glasila: “U spomen na hrvatske žrtve bleiburške tragedije, svibanj 1945” (2006.), a naposljetku je vraćena prva verzija teksta nakon prijepora u samom Počasnom bleiburškomvodu.

Institucionalizacija kulturne traume i komemoracije kao dijela službenog nacionalnog povijesnog narativa započela je 1996. godine. Hrvatski sabor, s “desnom” strujom Hrvatske demokratske zajednice, postaje pokrovitelj komemoracije na Bleiburškom polju institucionalizirajući i preuzimajući reprezentaciju i interpretaciju kulturne traume Bleiburga i njome konstruirane subjektivne pozicije nacije-žrtve kao dio identiteta. Iste je godine donesen i Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u kome je 15. svibnja (dan komemoracije na Bleiburškom polju) naveden kao dan obilježavanja hrvatskih žrtava za slobodu i nezavisnost. Na taj se način, uspostavljanjem polja razlike i ekvivalencije, institucionalizirala i konstrukcija Drugog (onoga koji se ne povezuje s takvim točkama identifikacije) kao moralnog neprijatelja isključujući ga iz polja nacionalnog kao antihrvatskog, antidržavnog, anacionalnog, kao strano tijelo u tijelu nacije – države (v. Mouffe 2005: 58). S druge strane, sjećanja na antifašističku borbu, koristeći također holokaust kao oznaku Zla, poljem ekvivalencije spajaju antifašizam i komunizam kao Dobro te iz zajedničke povijesti nacije isključuju Drugog označenog kao fašista (ustašu) i kao takvog kao nacionalnog neprijatelja. Dolaskom “lijeve” Socijaldemokratske partije na vlast (2012.) Hrvatski sabor ukida pokroviteljstvo nad komemoracijom ističući kako se na Bleiburškom polju ne komemoriraju “nevine žrtve”, već Nezavisna Država Hrvatska. Ponovnim osvajanjem vlasti (2016.), HDZ vraća i pokroviteljstvo Sabora nad komemoracijom. Tako je područje “zajedničkih” sjećanja i povijesti, odnosno stvaranje narativa povijesti nacije kao područja zajedničkog pripadanja, postalo područje stalne antagonizacije društva ukazujući upravo na njegovu heterogenost i kompleksnost.

No ono što predstavlja problem proizlazi iz proizvodnje Drugog moralizmom ili gotovo podijeljenosti društva na dva isključujuća suprotna tabora gdje se ekvivalencijskim sažimanjem zamagljuju diferencijalni karakteri društvenih pozicija (Lac-lau i Mouffe 1985: 129) i ostali društveni antagonizmi pokušavaju svesti na jedan. Mouffe (2005: 58) ističe da kada se radi o “unutarnjem” neprijatelju u kojega se moralizmom esencijalno upisuje Zlo, učinak je polarizacija/antagonizacija koja izlazi

⁸ Počasni bleiburški vod je udruga osnovana 1953. godine čiji je naziv, a i ustroj povezan s vojnim ustrojem, posebno s vojnom jedinicom HOS-a koja je odavala počast poginulim vojnicima za vrijeme Drugog svjetskog rata. Prvi predsjednik i članovi su i bili pripadnici HOS-a.

izvan mogućnosti razrješavanja unutar demokratskih procesa (suparničko političko pozicioniranje i pravo na obranu pozicije). Upravo je to učinak koji prošlost (reprezentacija i interpretacija ovako strukturirane kulturne traume Bleiburga) ima na sadašnjost. Ona je dominantno područje političke hegemonijske borbe i zauzimanja pozicije, ali ne usmjerene na sadašnjost, već kroz stalno održavanje prošlosti u sadašnjosti viktimoškim narativom i njegovim afektivnim potencijalom petrificirajući poziciju žrtve (nacija kao žrtva) i pasivizirajući društvo. Moralizam i esencijalno upisivanje Zla u konstrukciju “unutarnjeg” neprijatelja s jakom afektivnom komponentom konstrukcije koji ulaze i u znanstveni diskurs (politizacija znanstvenog diskursa politizacijom emocija) intenzivirajući hegemonijsku borbu onemogućavaju “objektificiranje poučka traume” i rutiniziranje procesa traume (“dekonstrukciju traumatskog događaja”) što bi omogućilo nove forme društvenog uključivanja (Alexander 2004a: 23–24). No učinak kulturne traume u budućnosti jest kontingentan jer, kako ističu Laclau i Mouffe (1985: 139), sustav ekvivalencije može transformirati u novu razliku. “Hegemonijska formacija također prigrljuje ono što joj se suprotstavlja, kao što suprotstavljena snaga prihvaća sustav osnovnih artikulacija formacije kao nešto što negira [...]” (ibid.). Treba također imati na umu kako su kolektivna sjećanja vezana i za koncept generacije koji ima ambivalentnu prirodu. S jedne strane omogućava održavanje kolektivnog sjećanja, ali s druge strane otvara mogućnost rekonfiguracije zajedničkih sjećanja kroz nova iskustva.

Na kraju protuhegemonijskog procesa najvjerojatnije neće biti jedan zajednički diskurs svih prijašnjih subalternih sjećanja različitih grupa. Prije će frakcije među njima preživjeti i eventualno formirati novu hegemonijsku kulturu sjećanja koja neće reprezentirati sve one koji su uključeni u “memorijsku revoluciju”. (Molden 2016: 131)

Održavanje i podržavanje antagonizacije hrvatskog društva u odnosu na socijalističku povijest kao i na Drugi svjetski rat ojačani su također i premrežavanjem s dominantnim posthladnoratovskim narativima kojima se isključuju iskustva komunizma dijela zemalja iz zajedničke “europske” povijesti. Kontroverze Bleiburga izašle su iz okvira antagonizacije samo hrvatskog društvenog prostora, a 2020. godine austrijski je parlament izglasao i Rezoluciju kojom od austrijske vlade traži zabranu održavanja komemoracije na Bleiburškom polju proglašavajući komemoraciju fašističkom i ultranacionalističkom. Pojava pandemije uzrokovane koronavirusom također je utjecala na promjenu komemorativne prakse pa je tako ove godine na Bleiburškom polju samo hrvatski veleposlanik u Austriji položio vijenac uz molitvu svećenika bez okupljenog mnoštva. Na zagrebačkom groblju Mirogoj su također položeni vijenci i održana je molitva, a središnji komemorativni događaj bila je misa u katedrali u Sarajevu koja je izazvala brojne polemike i kontroverze u bosanskohercegovačkoj političkoj sferi i javnosti oko karaktera komemoracije kao i prosvjed dijela građana. Hegemonijska borba oko zajedničkih sjećanja i povijesti koja je uključila i kulturnu traumu Bleiburga, uspostavljanjem polja ekvivalencije, antagonizira danas čak i sjećanja i komemorativne prakse nedavne povijesti, odnosno sjećanja na Domovinski

rat (problematiziranje statusa jedinica Hrvatskih obrambenih snaga i pozdrava “Za dom spremni” u kontekstu Domovinskog rata)⁹ konstruirajući citatni lanac povijesti i uspostavljajući njezin kontinuitet u koji je uključen Bleiburg te održavajući prošlost u sadašnjosti.

LITERATURA

- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.
- Ahmed, Sara. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham, London: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822392781>
- Alexander, Jeffrey C. 2004a. “Toward a Theory of Cultural Trauma”. U *Cultural Trauma and Collective Identity*. Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser i Piotr Sztompka, ur. Berkeley: University of California Press, 1–30. <https://doi.org/10.1525/9780520936768>
- Alexander, Jeffrey C. 2004b. “On the Social Construction of Moral Universals. The ‘Holocaust’ from War Crime to Trauma Drama”. U *Cultural Trauma and Collective Identity*. Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser i Piotr Sztompka, ur. Berkeley: University of California Press, 196–263. <https://doi.org/10.1525/california/9780520235946.003.0006>
- Bareza, Petar. 1960. “Bleiburška katastrofa. Prigodom 15. god. velikog hrvatskog exodusa. Iz ostavštine prof. Petra Bareze”. *Hrvatska revija* 10/1: 31–43.
- Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism. Affect in the Present*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822394716>
- Bourdieu, Pierre. 1997. “The Forms of Capital”. U *Education, Culture, Economy, and Society*. Albert Henry Halsey, Hugh Lauder, Phillip Brown i Amy Stuart Wells, ur. Oxford: Oxford University Press, 46–58.
- Božić-Vrbančić, Senka. 2018. *Tarara. Maori i Hrvati na Novom Zelandu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Bowman, Glenn. 1994. “A Country of Words’. Conceiving the Palestinian Nation from the Position of Exile”. U *The Making of Political Identities*. Ernesto Laclau, ur. London: Verso, 138–170.
- Bowman, Glenn. 2005. “Constitutive Violence and the Nationalist Imaginary. The Making of ‘The People’ in Palestine and ‘Former Yugoslavia’”. U *Populism and the Mirror of Democracy*. Francisco Panizza, ur. London, New York: Verso, 118–143.
- Fortier, Anne-Marie. 2000. *Migrant Belongings. Memory, Space, Identity*. Oxford: Berg.
- Giesen, Bernhard. 2004. “The Trauma of Perpetrators. The Holocaust as the Traumatic Reference of German National Identity”. U *Cultural Trauma and Collective Identity*. Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser i Piotr Sztompka, ur. Berkeley: University of California Press, 112–154. <https://doi.org/10.1525/california/9780520235946.003.0004>
- Goldstein, Ivo. 2008. *Hrvatska: 1918.–2008*. Zagreb: EPH Liber.
- Hage, Ghassan. 2000. *White Nation. Fantasies of White Supremacy in a Multicultural Society*. New York, London: Routledge.
- Jansen, Stef. 2002. “The Violence of Memories. Local Narratives of the Past After Ethnic Cleansing in Croatia”. *Rethinking History* 6/1: 77–93. <https://doi.org/10.1080/13642520110112128>
- Laclau, Ernesto i Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

⁹ Hrvatske obrambene snage (HOS) osnovane su 1991. godine kao stranačka vojska Hrvatske stranke prava istovremeno se dijelom naslanjajući na nasljeđe ustaštva i NDH, ali kritizirajući totalitarizam i antihumanizam ustaškog režima (Veselinović 2014: 65). Na vojnoj oznaci HOS-a nalazi se i pozdrav “Za dom spremni” uz skraćenicu stranke (HSP). Jedinice HOS-a integrirane su u Hrvatsku vojsku 1992. godine. U Jasenovcu, mjestu gdje se nalazio i zloglasni ustaški logor za vrijeme Drugog svjetskog rata, 2016. godine podignut je spomenik poginulim pripadnicima HOS-a u Domovinskom ratu s pozdravom “Za dom spremni” koji je izazvao mnoge prijetnje u javnosti te je 2017. godine premješten u Novsku. Kontroverze oko interpretacija zajedničke povijesti i prošlosti naglane su Vladu Republike Hrvatske da u ožujku 2017. donese odluku o osnivanju Vijeća za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima. To Vijeće donosi mišljenje i preporuke kako je pozdrav “Za dom spremni” protivan Ustavu Republike Hrvatske osim iznimno na grbu HOS-a i komemoriranju poginulih pripadnika HOS-a u Domovinskom ratu. No takav stav nije ublažio antagonizme i kontroverze. Prilikom obilježavanja akcije Bljesak 2020. godine, kojom je u Domovinskom ratu oslobođen zapadni dio Slavonije (1995.), predsjednik Zoran Milanović je napustio događanje jer je dio sudionika službenog protokola nosio majice s HOS-ovim obilježjem i pozdravom “Za dom spremni”.

- Malkki, Liisa. 1996. "National Geographic. The Rooting of Peoples and Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees". U *Becoming National. A Reader*. Geoff Eley i Ronald Grigor Suny, ur. New York, Oxford: Oxford University Press, 432–453.
- Molden, Berthold. 2016. "Resistant Past Versus Mnemonic Hegemony. On the Power Relations of Collective Memory". *Memory Studies* 9/2: 125–142. <https://doi.org/10.1177/1750698015596014>
- Mouffe, Chantal. 2005. "The 'End of Politics' and the Challenge of Right-Wing Populism". U *Populism and the Mirror of Democracy*. Francisco Panizza, ur. London, New York: Verso, 50–71.
- Nikolić, Vinko. 1958. "Trinaest proljeća". *Hrvatska revija* 8/1: 99–102.
- Said, Edward W. 2000. "Reflection on Exile". U *Reflection on Exile and Other Essays*. Cambridge: Harvard University Press, 173–186.
- Salecl, Renata. 1993. "Nationalism, Anti-Semitism, and Anti-Feminism in Eastern Europe". *Journal of Area Studies* 1/3: 78–90.
- Salecl, Renata. 1996. "National Identity and Socialist Moral Majority". U *Becoming National. A Reader*. Geoff Eley i Ronald Grigor Suny, ur. New York, Oxford: Oxford University Press, 417–424. <https://doi.org/10.1080/02613539308455689>
- Stavrakakis, Yannis. 2005. "Passions of Identification". U *Discourse Theory in European Politics. Identity Policy and Governance*. David Howarth i Jacob Torfing, ur. London: Palgrave Macmillan, 68–92. https://doi.org/10.1057/9780230523364_3
- "Strančie, javi Špartancima, da smo ovdje pali jer smo se pokoravali zakonima Domovine. Prigodom 10. Hrvatske narodne tragedije". *Hrvatska revija* 5/1: 7–9.
- Sztompka, Piotr. 2004. "The Trauma of Social Change. A Case of Postcommunist Societies". U *Cultural Trauma and Collective Identity*. Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser i Piotr Sztompka, ur. Berkeley: University of California Press, 155–195. <https://doi.org/10.1525/california/9780520235946.003.0005>
- Veselinović, Velimir. 2014. "Obnavljanje i djelovanje Hrvatske stranke prava, 1990–1992.". *Politička misao* 51/2: 55–87.
- Werbner, Pnina. 1998. "Diasporic Political Imaginaries. A Sphere of Freedom or a Sphere of Illusions?". *Communal/Plural* 6/1: 11–31.
- White, Hayden. 1987. *The Content of Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore, London: Johns Hopkins University Press.
- Young, Craig i Duncan Light. 2001. "Place, National Identity and Post-Socialist Transformations. An Introduction". *Political Geography* 20/8: 941–955. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(01\)00039-7](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(01)00039-7)
- Žižek, Slavoj. 2002. *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb: Arkzin.

Bleiburg as Cultural Trauma

Since Croatia's independence, Croatian society has been antagonized by the issue of Yugoslav history. The point of contention on which society is divided into two almost irreconcilable camps concerns the interpretation of events after World War II and the mass liquidations, known as the Bleiburg Tragedy, of members of the defeated army of the Independent State of Croatia that began with their surrender at the small town of Bleiburg in the southern Austrian state of Carinthia. The topic of these liquidations was something of a taboo in Yugoslavia, which was governed by the Communist Party, but Croatian anti-Yugoslav emigrants constructed them as cultural trauma by linking them to the loss of "homeland" from a position of exile. This paper focuses on an analysis of the narrativization of the Bleiburg tragedy that creates emotions, constructs ideological phantasm and builds meanings for these post-war events as points of collective memory of Croatian political emigration. The analysis is based on articles dealing with this topic in the magazine *Hrvatska revija* from when it was published in Argentina. It also questions the way in which such structured cultural trauma antagonizes the social field after it enters the Croatian public space by revising common memories.

Keywords: Bleiburg tragedy, cultural trauma, emotions, ideological fantasy, *Hrvatska revija*